

Piše:
dr. Bogomir Kovač

Usodna razpotja ekonomske demokracije

Temeljno vprašanje, ki ga v vseh teh letih poraja ekonomska demokracija, ne zadeva toliko protislovno ekonomsko vsebino kapitalizma temveč stranpoti njenega političnega uveljavljanja. Ključni problem pri tem ni, zakaj nasprotniki ekonomske demokracije to počno tako odločno, sistematično in tudi uspešno, temveč, zakaj jim mi to dopuščamo in vedno znova ostajamo pred vrati njenega uveljavljanja. Politična ekonomija ponuja tradicionalni, toda v našem primeru tudi sila provokativen odgovor. Ravnanje zagovornikov in nasprotnikov ekonomske demokracije je racionalno, vse kar se dogaja, razkriva interese različnih deležnikov, ki vedno izberejo rešitve, ki jim najbolj koristijo. Če torej vemo, da je kapitalizem prežet s protislovji, zlasti z ekonomsko neenakostjo in ogrožanjem javnih dobrin, zakaj torej pristajamo nanj? Zakaj socialna demokracija in politična levica, naravni zavezniki ideologije ekonomske demokracije, politično izgubljajo tla pod nogami domala zadnjih štirideset let? Zakaj je neoliberalizem kljub veliki ekonomski krizi pred desetimi leti še vedno živ in dobiva nov zagon z desnim politično ekonomskim populizmom? Kako to, da nihče ne more uveljaviti rešitev, ki se zdijo tako smiselne in pravične?

Vse po starem

Pričnimo s preprostim sporočilom. Rešitev problemov ekonomske demokracije, večje vloge deležnikov, zlasti zaposlenih delavcev v podjetjih, pri solastništvu, delitvi dobička in upravljanju družb, tiči v **spremembi kapitalizma**. V sodobnem svetu sta

lizma v zadnjih dvesto letih, ki je zgodovinsko nedvomno najuspešnejši ekonomski sistem in hkrati popravimo ali odpravimo njegove temeljne pomanjkljivosti?

Odgovor je z vidika ekonomske demokracije jasen, da! Ekonomska demokracija **ponuja alternativo**, združuje politično de-

15–16). Toda odgovor je dejansko tавтоloški. Ekonomska demokracijo lahko uveljavimo s spremembo kapitalizma, hkrati pa drugačen kapitalizem zahteva uveljavitev ekonomske demokracije. Ekonomska demokracija postane nekakšen tranzitivni duh kapitalizma, hkrati pa je način njegove dejanske tranzicije. Kaj je torej prej, kokoš ali jajce?

Ekonomska demokracija, neenakost in divergentni razvoj kapitalizma

Pravzaprav ekonomska demokracija ponuja rešitev na več možnih ravneh. Na prvi ravni gre zgolj za **redistributivno pravičnost, za prerazdelitev dohodkov**, ki zmanjšujejo neenakosti med deležniki. Izhodiščni pristop so torej različni delitveni modeli, ki omogočajo prerazdelitev dobička med kapitalom in delom. Zdi se, kot da so reči tu preproste in jasne. Kapitalizem je glede delitve dohodkov nepravilčen, izko-

Če torej vemo, da je kapitalizem prežet s protislovji, zlasti z ekonomsko neenakostjo in ogrožanjem javnih dobrin, zakaj torej pristajamo nanj?

predvsem vedno večja neenakost v delitvi dohodkov na globalni ravni in tudi usodna degradacija okolja, zlasti onesnaženje in podnebne spremembe, najboljši dokaz protislovnega delovanja kapitalizma. Toda **kaj je alternativa**, ki lahko seže prek institucionalnih okvirov kapitalističnega tržnega gospodarstva? Lahko ohranimo na eni strani prednosti dinamičnega razvoja kapita-

demokracijo in ekonomiko tržnega gospodarstva, zahteva demokratizacijo trga dela in kapitala, deležniško upravljanje podjetij, participativno delitev dobička. Marx je to preprosto imenoval ukinjanje kapitalizma znotraj kapitalizma samega prek slovitih **»prebojnih točk«**, o katerih zgolj bežno in brez jasnih oznak govori v zadnjem delu tretje knjige Kapitala (Kovač, 2018,

riščevalski, zato je zgodovinsko logično, da si politično ekonomsko prizadevamo popraviti njegovo sistemsko anomalijo. Piketty je v svojem delu *Kapital v XXI. stoletju* pokazal na **protislovne sile konvergence in divergence kapitalizma** (Piketty, 2014). Prva pomeni nezadržno širjenje in poglobljanje kapitalizma, druga razkriva njegovo večanje in širjenje neenakosti. Če prvo pripada širjenju znanja in tehnološkemu na-

dela delavcev v produkciji. Kapitalisti torej zgolj prisvajajo sadove njihovega dela, eksploatacija je zato »naravna« lastnost kapitalizma. V marksistični teoriji je produkcija vrednosti tesno povezana z usodo njene delitve. Kapitalistični razredi organizirajo produkcijo presežne vrednosti, da bi si jo lažje prisvojili. Na drugi strani delavski razred ustvarja to vrednost in se bojuje proti temu odvzemanju (izkoriščanju). Ta rela-

tržnih protislovij in poglobljanja družbenih neenakosti, zunaj temeljnih lastnosti kapitalizma.

Zadnjih dvajset let smo doživeli **vrsto nenavadnih reči**. Tržne cene so padale, toda monopolne tržne strukture so rasle. Med desetimi največjimi globalnimi korporacijami po tržni kapitalizaciji je **sedem svetovnih informacijskih družb**. Njihova posebnost je, da se izogibajo davkom, uničujejo konkurenco in maksimirajo dobičke na račun dobaviteljev, potrošnikov in davkoplačevalcev. Informacijska družba temelji na kratkoročnih prekarnih delih, razmejitev dela in prostega časa je zabrisana, mrežna ekonomija se je spremenila v monopolne platforme, ki pobirajo rente kjerkoli in od kogarkoli. Informacijski sistemi so zato predvsem vaba za ljudi. Dve tretjini svetovnega prebivalstva uporablja mobilne telefone, ki postajajo temelj njihovega povezovanja in delovanja. Toda namesto demokratizacije digitalnega kapitalizma smo dobili asimetrične informacije in sistem globalnega finančnega kapitalizma brez prave regulacije. Namesto četrte industrijske revolucije, ki bi prinesla blaginjo, smo dobili **ново obliko disfunkcionalnega kapitalizma**.

Toda ostanimo zgolj pri Pikettyju in njegovi tezi o **družbeni neenakosti**, ker donosi kapitala rastejo hitreje kot od dela. Toda tudi tu reči niso tako preproste. Če so gospodarske rasti nizke, potem delež kapitala (profitov) glede na nacionalni dohodek narašča. Do podobnih zgodovinskih rezultatov lahko pripeljejo tudi nizka ali celo negativna demografska rast, pa padanje produktivnosti, nesorazmerja med varčevanjem in investicijami in še bi lahko naštevali. Empirični zgodovinski podatki dokazujejo, da se kapital v kapitalizmu, potem ko je ustvarjen, množi domala sam od sebe, zaradi

Rešitev problemov ekonomske demokracije, večje vloge deležnikov, zlasti zaposlenih delavcev v podjetjih, pri solastništvu, delitvi dobička in upravljanju družb, tiči v spremembi kapitalizma.

predku, drugo temelji na akumulaciji kapitala in koncentraciji premoženja. Prva lastnost pomeni, da je kapitalizem v zgodovinskem civilizacijskem razvoju nedvomno prinesel izjemno gospodarsko rast, pospešil urbanizacijo, omogočil demografsko eksplozijo in prinesel bistveno večjo blaginjo prebivalstva. Ta vzpon kapitalizma je preprosto povezan z **razvojem in širjenjem »človeškega kapitala«** (znanja), ki je ključ tehnološkega razvoja, industrializacije in rasti produktivnosti. Človeški kapital in ne trg ali finance je torej temelj razvoja kapitalizma.

Toda njegova prevlada nad finančnim, produkcijskim in nepremičninskim kapitalom se je zasidrala v rokah lastnikov in menedžerjev kapitala, ne pa delavcev ter strokovnjakov. Kapitalizem je zaradi tega postal meritokratski, toda nikoli ni v njem prevladala demokratična racionalnost, prava ekonomska demokracija. Razlog tiči v prevladujočih silah divergence. Osrednja težava kapitalizma je njegova težnja k **vedno večji ekonomski (premoženjski, dohodkovni) neenakosti in socialni (politični, etnični) neenakopravnosti**. Zgodovinske analize delitve dohodkov in premoženja razkrivajo, da so stopnje kapitalskih donosov v povprečju presegle stopnje gospodarske rasti. Ta razvojna značilnost kapitalizma je povzročila hitrejše kopičenje premoženja, akumuliranega kapitala, tudi varčevanja, kot pa dohodkov iz vse življenje trajajočega dela. Z drugimi besedami, **profiti v kapitalizmu naraščajo hitreje kot plače**. Toda ali to pomeni, da je sistem izkoriščevalski, kot dokazuje Marx?

Teorija delovne vrednosti predpostavlja, da vse proizvedeno bogastvo ustvarjajo delavci s svojim delom, da so profiti pač del presežne vrednosti, neplačanega

ativno preprosta zgodba je dobila na levici skoraj stoletni status religioznega čaščenja in kompliciranih teoretskih razlag.

Toda v njihovem ozadju je veliko ideoloških zablod in teoretskih stranpoti. Teorija delovne vrednosti pripada klasični industrijski dobi, digitalna je njeno nasprotje. **Kapitalizem 4.0 je preprosto drugačen od izhodiščnega**, duh postkapitalizma temelji na storitvah in znanju, fleksibilnost in raznovrstnost dela rahlja povezanost s plačami, proizvodnja vrednosti in akumulacija kapitala sta v svetu financ pogosto vsaksebi. Ključne spremembe zadevajo kompleksnost človeškega kapitala in tehnološkega napredka, vlogo podjetništva in poslovne organizacije, razumevanje institucionalne narave trga in predvsem ključne vloge denarja in financ. S teoretskega vidika **postkapitalizem digitalne dobe temelji na zakonih naraščajočih in ne padajočih donosov**, mreženje poslovnih procesov ima pozitivne in ne negativne eksternalije. Produkcijski stroški zato padajo z obsegom proizvodnje, sloviti »mejni stroški« v pogojih idealizirane proste konkurence po-

Človeški kapital in ne trg ali finance je temelj razvoja kapitalizma.

stajajo nični. Vloga **fizičnega dela** relativno izginja, nekaj zaradi avtomatizacije in robotizacije, predvsem pa zaradi prevladujoče vloge znanja. In ne nazadnje, **informacije** kot temeljno blago informacijske dobe nosijo potencialni demokratičen naboj, so del odprte platforme, domala javna dobrina. Wikipedia, ki jo pišejo in popravljajo ljudje, je nadomestila staro Encyclopaedia Britannica. Toda hkrati postkapitalizem ni sistem, ki bi lahko deloval brez

poslovne uspešnosti in kreditnega sistema, pa tudi dedovanja in preprostega pohlepa. Akumulacija premoženja je domala »naravna« lastnost kapitalizma. **Proces ekonomske, socialne in politične divergence** je zato temeljna zakonitost razvoja kapitalizma. Tudi v XXI. stoletju.

Preproste rešitve za ta protislovja kapitala in divergenten razvoj kapitalizma ni. Ublažijo ga lahko hitrejša rast gospodarstva, vlaganje v znanje in nove tehnologije,

ali pa politike prerazdelitve dohodka in socialna država. Ostanimo pri zadnjem. Tukaj imamo tri možnosti. Prva zadeva **višje obdavčenje kapitalskih donosov**. To bi lahko zajezilo pretirano rast in koncentracijo bogastva in nebrzdano poglobljanje premoženjske neenakosti na svetovni ravni. Toda progresivno obdavčenje premoženja, kot predlaga Piketty, lahko povzroči beg kapitala, prevladujoči finančni kapital se lahko kadarkoli zateče v države z nižjo obdavčitvijo. Druga možnost so **različni modeli delitve dobička**, ki lahko vodijo do participativnega kapitalizma. Toda tudi ta pristop zahteva politično pokritje, od političnih odgovorov o politiki dohodkov do zakonskih zapovedi in meril delitvenih modelov. Tudi tukaj lahko lastniki kapitala umaknejo podjetja tja, kjer ni »prisilne« delitve do-

odstotkov BDP, danes v večini članic EU med 40 in 50 odstotkov. **Evropski socialni model** je preprosto sprejet kot politična in moralna norma, ki ji nihče odkrito ne nasprotuje. Socialna država je po II. svetovni vojni s svojo redistribucijo (visokimi davki, razvitim javnim sektorjem, socialnimi transferji za brezposelne...) zagotovila socialni in politični mir. Ob veliki recesiji (2008–2013) je politična država s svojo pragmatično fiskalno in monetarno politiko rešila kapitalizem razvitega centra držav (OECD) pred radikalnejšimi lomi. Vsaj na monetarnem področju je dosegla tudi zavidljivo koordinacijo uspešnih ukrepov centralnih bank na svetovni ravni (G-20). Na fiskalni strani je bilo koordinacije manj, tudi ekonomska priporočila varčevalnih politik so bila sporna, toda kljub temu so

izkoriščanje (Rawls, 2011). Od tod njegovo zavzemanje za **lastniško demokracijo**, ki uresničuje vse politične vrednote pravičnosti in poštenosti. Zanj je lastniška demokracija dejansko alternativa kapitalizmu, o čemer je z drugačnega zornega kota »ekspopriacije eksproiatorjev« govoril že Marx. Predpostavimo, da je družba pošten način sodelovanja med svobodnimi in enakopravnimi ljudmi. Institucije počivajo na deklarativnih moralnih ciljih, ljudje jih upoštevajo, ureditve pa so delujoče in izvedljive. S tega zornega kota laissez-faire kapitalizem zagotavlja enakopravnost možnosti, toda ne omogoča poštene enakosti ljudi. Kapitalizem socialne države omogoča več redistribucije in boljše skrbi za socialni minimum najbolj ogroženih državljanov. Toda še vedno dopušča velike neenakosti glede lastnine, premoženja in dohodkov. Lastniška demokracija pomeni **razpršitev lastnine**, nihče ne more s premoženjem in lastnino koncentrirati toliko moči, da bi lahko odločal v imenu kapitala. Kapitalizem države blaginje dopušča, da lastniške elite v imenu kapitala obvladujejo družbo. Lastniška demokracija se tej koncentraciji moči ne zoperstavi z redistribucijo dohodka temveč z **lastniško redistribucijo**, z razpršenostjo lastninskih pravic. Šele tukaj se lahko dejansko uveljavi družba enakih možnosti, večje enakosti, pravičnosti in poštenosti.

Lastniška demokracija je **ekonomska demokracija** in je ne smemo enačiti s politično (proceduralno) demokracijo. Lastniška demokracija je lahko ustavna ureditev, če jo tako definirajo zakoni, ki povezujejo institucije kapitalizma s temeljnimi pravicami in svoboščin. Rawls govori o poštenu vrednosti političnih svoboščin, ki vključujejo **dve temeljni premisi**. Prva zagotavlja vsakemu državljanu pošten in približno enak dostop do uporabne javnih dobrin. Druga govori, da morajo biti dohodek in blaginja porazdeljeni glede na vsebino določenih interesov. Oboje predpostavlja nekakšno obliko politične družbe, ki jo Rawls imenuje »**družbo umnega pluralizma**«. Ne gre torej za preprosto politično družbo, ki enotno sledi določenemu enemu celovitemu nauku, recimo religiji (krščanstvo), ideologiji (marksizem) ali moralnemu nauku (liberalizem). Družbena enotnost, ki temelji na svoboščinah, zahteva različnost. Družba različnosti je lahko zgolj strpna družba, v kateri obstaja temeljno soglasje o političnem pojmovanju pravičnosti. Tako opredeljena »**dobra družba**« ne more biti zasebna, saj državljanje povezujejo skupni cilji in vrednote. Dobro je

Ekonomska demokracija pomeni alternativo sedanjemu liberalnemu kapitalizmu. Ekonomska demokracija je mogoča predvsem kot lastniška demokracija.

bička. Tretji pristop zadeva **razvito socialno državo**, kjer javni sistemi pokrivajo šolstvo, zdravstvo, kulturo, pokojninske sisteme in široko mrežo najrazličnejših socialnih subvencij. Raznovrstne javne dobrine in socialne prerazdelitve v veliki meri blažijo neenakosti v delitvi premoženja ter dohodkov. Vse troje so ekonomsko relativno preproste rešitve, toda njihova uveljavitev je politično izjemno zahtevna.

Sprememba davčnega sistema (**davek na premoženje**), zakonska regulacija dohodkovne politike (**modeli delitve dobička**) ali pa delovanje socialnih subvencij in javnih sistemov (**socialna država**) so nočna mora vladajočih političnih elit. Hkrati pa vse te odločitve na državni ravni postanejo neučinkovite, če niso del globalnih ekonomskih sprememb. To nam dokazuje davčno izogibanje bogatih, selitev sedežev poslovanja podjetij, pa tudi sporni nastanek moralnega hazarda zaradi javnih pomoči. Vsi fiskalni ukrepi prerazdeljevanja (davki, subvencije...) ne zaležejo dosti, če si države institucionalno konkurirajo med seboj in se kapital zlahka seli v poslovno ugodnejše razmere. Socialna država je še najbolj zamejena in vezana na specifično politično geografsko entiteto. Zato je za sedaj največji in najpomembnejši branik proti naraščajoči neenakosti.

Dejstvo je, da so proračuni držav še v začetku XX. stoletja zajemali dobrih 10

države učinkoviteje rešile veliko recesijo kot pa sredi tridesetih let XX. stoletja.

Troje sklepov lahko napravimo:

(1) Temeljno razvojno protislovje kapitalizma je neenakost. Ekonomski instrumenti za njeno odpravo so različne politike prerazdelitve, ki predstavljajo prvi korak ekonomske demokracije.

(2) Vsaka ekonomska politika prerazdelitve zahteva politično ukrepanje, na nacionalni in mednarodni ravni. Nacionalna država ni in ne more biti okvir za posodobitev sodobnega globalnega kapitalizma.

(3) Ekonomska demokracija je preplet ekonomskih politik prerazdelitve in političnih sprememb. Pomeni iskanje politične legitimnosti ekonomskih sprememb, ki vodijo k večji enakosti in enakopravnosti kapitalističnega sistema. Če želimo ekonomsko spremeniti kapitalizem, potrebujemo politični konsenz na lokalni in globalni ravni.

Kapitalistične alternative in lastniška demokracija

Na tem mestu postane razpravljanje o ekonomski demokraciji z vidika redistribucije dohodkov preozko. **Marx** je pred stotimi leti pravilno opozoril, da neenaka delitev izhaja iz družbene reprodukcije kapitalističnega sistema. **Rawls** je njegovo razredno retoriko spremenil v etično zahtevo, da je osrednji problem kapitalizma pravičnost in poštenost, ne toliko neposredno

torej umno in racionalno, **pošteno in pravično je skupen cilj**. Tako urejena družba je hkrati stabilna, če so državljani zadovoljni z njo. Ekonomska demokracija je mogoča predvsem kot lastniška demokracija. Lastniška demokracija pa zahteva postulate dobre družbe. Politika je tu podrejena moralno etičnim principom. Krog je tako sklenjen.

Kapitalizem lahko reformiramo do meja politične sprejemljivosti, meja kapitalizma ni v ekonomiji, temveč v političnih interesih

Usoda boja za uveljavitev ekonomske demokracije je torej povsem odprta, predvsem pa je mnogo širša in globlja, kot običajno mislimo.

možnih demokratičnih sprememb. **Politična demokracija na kraju zahteva ekonomsko demokracijo**, kajti kapitalistične divergence ne more popraviti prerazdelitev dohodkov brez prerazdeljevanja lastnine. Ekonomska demokracija je zato dejansko **predpostavlja lastninsko demokracijo**. Ta pa je mogoča, če je družba primarno zavezana moralnim principom dobrega, pravičnosti in poštenosti. Morala je torej končno merilo sprememb. Procesni krog ekonomskih sprememb kapitalizma prek političnih zahtev, ki temeljijo na moralnih principih egalitarnosti pa je navidezno stara zgodba od prvotnega krščanskega idealizma do utopičnih socialistov in sodobnih liberalnih egalitaristov.

Politični ekonomisti so v svojih razpravah o tržnem socializmu v tridesetih letih XX. stoletja (Lange, Lerner...), pa tudi kasneje znotraj zahodnega marksizma (Sweezy, Mandel...) in sodobne kritične institucionalne šole (Cohen, Roemer...) **ponudili nekaj rešitev**. Večina v zadnjih desetletjih ne stavi na politično revolucijo in ne predpostavlja nekakšne nove družbene pogodbe z novo moralno družbene odgovornosti. Politično ekonomske alternative običajno uporabijo ustavne temelje liberalne demokracije, dopuščajo polno delovanje tržnih institucij, tudi intervencijsko načrtovanje (javnih) investicij države. Ideje **liberalnega demokratičnega socializma** ostajajo znotraj temeljnih načel kapitalizma, skrajna meja je izenačitev vloge in pomena nosilcev dela in kapitala, zlasti v različnih kooperativah in delitveni ekonomiji porabniških storitev. Deležniški kapitalizem je tu zgolj druga stran zahtev ekonomske demokracije.

Obstaja tudi politična interpretacija z drugačnim političnim predznakom. **Eko-**

nomška demokracija dejansko zahteva troje, demokratizacijo dela, kapitala in politične oblasti, pomeni alternativo sedanjemu liberalnemu kapitalizmu. Toda kako demokratizirati kapitalizem, da bo socialno bolj vključujoč in ekološko bolj vzdržen, politično pravičnejši? Kako mobilizirati družbo in sebe, da bomo sposobni za takšen politično ekonomski zasuk? Od sedemdesetih let je obrat k neoliberalizmu domala univerzalen, vse države so sprejele to ideologijo, tudi Kitajska in Rusija, nekdanji

veliki nosilki komunistične socialistične alternative. Zakaj se je dejansko v teh letih **sprivatiziralo celo upanje, da je mogoče najti alternativo**. Svet brez alternativ je dejansko postal edina alternativa.

Politična kriza socialdemokracije in možnosti preživetja ekonomske demokracije

Po drugi svetovni vojni je **v Evropi prevladovala socialna demokracija**, od Nemčije in Francije do Švedske in celo Velike Britanije, vsaka država v EU je imela nekakšno socialdemokratsko vizijo družbenega razvoja. Politični konsenz glede socialnega miru, mešanega javno zasebnega gospodarstva, z visoko obdavčitvijo bogatih, močno redistribucijsko in javno politiko socialne države so sprejemali celo konservativni voditelji, kot sta bila Adenauer v Nemčiji ali De Gaulle v Franciji. Nemški ordoliberalizem in francoski dirizem sta pristajala na podobnih premisah razvite socialne države. Toda zakaj se je volilno telo dejansko obrnilo proti tem dosežkom, mar je politična levica v EU postala zadnja desetletja žrtev lastnega uspeha?

Očitno je kombinacija hitre gospodarske rasti in robustne socialne države volivcem prinesla dovolj ekonomske varnosti. Zato so začeli **postavljati svoje politične interese nad običajne zahteve po redistribuciji bogastva**. Nenadoma jih ne zanima toliko razredni značaj diabolčnega odnosa med kapitalom in delom, temveč vprašanja nacionalne identitete, migracij, enakopravnosti spolov... **Ekonomske zahteve preprosto niso več v ospredju**, pomembnejše so druge teme na oseh družbenega trikotnika: ekonomije, politike in

morale. Namesto socialne države je sedaj vse bolj v ospredju šovinizem obrambe dosežene blaginje pred zunanjimi sovražniki in tistimi, ki lahko ogrozijo doseženo blaginjo državljanov kapitalističnega centra (Manwaring, Kennedy, 2017). Bolj kot so v razvitem kapitalističnem centru (ZDA, EU, Japonska) liberalizirali zunanjo trgovino in bolj ko so njihove korporacije investirale v Azijo in drugod, več delovnih mest so ustvarile tam in manj doma. Od tod domače politično nasprotovanje liberalni demokraciji in globalizaciji, zato smo tod priča vzponu ekonomskega nacionalizma in političnega populizma.

Politična desnica je veliko lažje sledila tem premikom, produkcija strahu je politični kapital, ki ne potrebuje zamotane politično ekonomske razlage ekonomskih razmerij med nosilci kapitala in dela. V obdobju 1980–2005 je **korelacija med močno socialno državo in vzponom desnih populističnih strank s podporo delavskega razreda** več kot očitna, tako v Avstriji in Nemčiji, pa v državah Beneluksa in tudi v skandinavskih državah. Največja težava levosredinskih strank pa je bila, da so želeli vrniti volivce z neoliberalnimi ekonomskimi programi in desnim političnim populizmom. To je bila usodna odločitev. Izgubili so ekonomsko identiteto in kajpada politične volitve. Britanski laburisti s »tretjo potjo« so dober primer teh zablod, podobno velja za nemški SPD. Politični padec leve sredine je v veliki meri ogrozil politične cilje ekonomske demokracije in politične demokracije nasploh.

Čas strankarske demokracije je minil, čeprav stranke še obstajajo, ostajajo vedno manj povezane z ljudmi, volivci pa iščejo odgovore v najrazličnejših političnih gibanjih in novih obrazih. Politična leva sredina, zavezana ekonomski demokraciji, se dejansko **že dvajset let ne premakne od ideologije »tretje poti«**, ki je neuspešno cepila neoliberalno ekonomsko agendo z levičarskimi političnimi cilji. Danes pa si prizadeva podobno, ko želi usmeritve desnih populističnih strank odeti v levo ideološko preobleko. V svojem antineoliberalizmu, antiglobalizmu, antielitizmu, antimigracijskim pristopu **ne ponuja nobenih alternativ**, kar ne bi mnogo jasneje in bolj neposredno povedala skrajna desnica. Edina jasna usmeritev evropske levice je zavzemanje za EU kot politično ekonomsko integracijo, ne glede na njeno vsebinsko zastavitev. Druga rešitev je zavzemanje za nekakšen **socialni, ekološki planetarni »New Deal«**. Lahko bi združili oboje in EU postavili s tem zopet na

zemljevid globalnega sveta, kjer poteka velika menjava vodilnih držav, ZDA in Kitajske.

Usoda boja za uveljavitev ekonomske demokracije je torej povsem odprta, predvsem pa je mnogo širša in globlja, kot običajno mislimo. Toda prav zato je **iskanje nove družbene pogodbe**, razvojnega kompromisa glede reform kapitalizma 4.0 **vred-**

no vezati na idejo ekonomske in politične demokracije. Trajnostni razvoj in družbena odgovornost zanj je samo druga stran teh zahtev. In dokler imamo to, vsaj vemo, kaj je sidro naše nepredvidljive prihodnosti.

Reference:

Kovač Bogomir (2018), *Politično-ekonomski ogledi, Disput, Zagreb*

Piketty Thomas (2014), *Kapital v 21. stoletju, Mladinska knjiga, Ljubljana*

Rawls John (2011), *Pravičnost kot poštenost, Reformulacija, Krtna, Ljubljana*

Manwaeing Rob, Kennedy Paul (2017), *Why the left loses: The decline of the Centre-Left in comparative perspective, Policy Press, London*

Piše:
dr. Mato Gostiša

Nujne spremembe aktualnih strategij »razvoja človeškega kapitala«

Pojem človeški kapital ni sinonim (zgolj) za »znanje«, (zgolj) plača pa ne sinonim za »motivacijo« njegovih nosilcev. Predvsem pa sodobni »delavci z znanjem« niso nikakršni »tehnološki roboti«, v katere bi bilo mogoče enostavno le vstavljati nove diske z dodatnimi znanji in nekaj dodatnih kovancev za zagon, potem pa naivno pričakovati kar samodejno povečanje njihove produktivnosti, ki bo – tako kot pri »strojih« – premo sorazmerno s temi vložki. A prav tako nekako je žal razumeti bistvo aktualnih razprav o človeškem kapitalu, ki je sicer zadnje čase »top tema« sodobnih teorij o organizaciji in menedžmentu (t. i. organizacijskih teorij) in na njej temelječih poslovno-razvojnih strategij za dvig produktivnosti. Gre – vsaj po mojem mnenju – za hudo teoretično zablodo in bolj ali manj brezperspektivno razvojno stranpot.

Sporna »izhodišča« za razvoj človeškega kapitala

Jedrna ideja vseh teh strategij – če jo za potrebe tega kratkega sestavka rahlo, a ne prav bistveno, poenostavimo – je namreč naslednja:

Temeljni ključ do zelene večje produktivnosti, pri kateri še vedno močno zaostajamo za razvitejšim delom Evrope, so (poleg vlaganj v sodobnejše tehnologije)

predvsem tudi **večja vlaganja v »razvoj človeškega kapitala«**, se pravi vlaganja v izobraževanje ter raziskave in razvoj (R & R). Kajti delavci z več znanja so kajpak po logiki stvari tudi bolj produktivni. Motivacija delavcev za učenje (pridobivanje novih znanj in drugih delovnih zmožnosti/kompetenc) in optimalno uporabo teh znanj in zmožnosti za svojo večjo produktivnost pa mora biti seveda **sama po sebi umevna**, ker samo tako lahko ob hitrem tehnološkem

razvoju sploh ohranijo svojo kompetenčnost na »trgu delovne sile«, ter si zagotovijo ohranjanje sedanjih in odpiranje novih delovnih mest ter morebitne višje plače. Edinole večja produktivnost namreč zagotavlja rast dodane vrednosti in dobičkov, ki omogočajo **nova vlaganja in nova delovna mesta, po principih »trickle-down« (pronicanja navzdol) teorije pa potem lahko nekaj več »pricurlja« tudi za plače delavcev**, čeprav morajo (!?) te menda nujno vsaj za nekaj odstotnih točk zaostajati za rastjo produktivnosti¹. In to naj bi bilo hkrati za delavce samoumevno že tudi več kot le zadosten motiv za njihovo optimalno produkcijsko angažiranje, medtem ko učinkovito upravljanje poslovnih procesov in takšna ali drugačna delitev dobičkov podjetij ni in tudi niti ne more biti predmet njihovih interesov in njihovega zanimanja, še manj

¹ Ta zahteva, ki se sicer redno pojavlja v vseh strategijah gospodarskega razvoja, je več kot le »ne-navadna«, kajti ob sedanjem modelu faktorske razdelitve dohodkov se kapital že brez tega akumulira hitreje od rasti produktivnosti in BDP. Dohodki oziroma donosi iz t. i. proizvodnega kapitala (za razliko od dohodkov iz dela) namreč, kot ugotavlja Piketty (2015: 442–443), ob povprečni letni stopnji rasti narodnega dohodka 1 do 2 % skozi vso zgodovino kapitalizma naraščajo po povprečni stopnji 7 do 8 %. Kar poleg permanentno naraščajoče socialne neenakosti razumljivo povzroča tudi huda makroekonomska neravnovesja med ponudbo in povpraševanjem ter iz tega izhajajoče nenehne ciklične krize kapitalizma, ki so sicer – kljub vsem mogočim znanim ekonomskim »teorijam kriz« – po svojem najglobljem bistvu pravzaprav čisto navadne ciklične »krize hiperprodukcije«.